

KÖNYVISMERTETÉS

Tarafás Imre

A MONETÁRIS POLITIKA A NAGY VÁLSÁGTÓL AZ INGATAG PÉNZPIACOKIG

BANKRENDSZER
ÉS MONETÁRIS POLITIKA
MAGYARORSZÁGON,
1987–2000

AULA Kiadó, 2001 és 2002

A modern piacgazdaságban a monetáris politika a gazdaságirányítás egyik legfontosabb eszközszerkezere. Szó szerint sorsdöntő jelentőségű szerepe van az egészséges gazdasági viszonyok megteremtésében, fenntartásában, illetve helyreállításában, így különösen a gazdaság veszélyes túlgyorsulásának fékezésében, a recessziók kialakulásának kivédésében, valamint a világgazdaságban végbenő változások érdekében. A monetáris politikát az teszi képessé a gazdaság szabályozására, hogy a modern piacgazdaságban a pénz lett az egyik legfontosabb termelési tényező, és a gazdálkodás minden szintjén, az államháztartástól a legkisebb cégekig és a családokig, a bevételekben, a kiadásokban és a megtakarításokban egyaránt meghatározó súlya van a pénz árának. Amennyire a gazdasági folyamatokba egyáltalán bele lehet, és bele szabad avatkozni, elsősorban a monetáris politika szerepe és felelős-

sége a pénz pénzpiaci árának, és úgyszintén a nemzeti valuta más valutákhoz viszonyított árfolyamának az alakítása. Ennek következtében a hatalmi viszonyokban is különösen nagy jelentősége van annak, hogy kinek a kezében van a monetáris politika irányítása. Ezért is mondják, hogy a világ egyik legnagyobb hatalmú embere egy „szürke hivatalnok”, Alan Greenspan, az USA jegybankjának a szerepét betöltő Federal Reserve System elnöke, és ezért nagy kérdés az Európai Unióban is, hogy melyik ország adhatja az Európai Központi Bank elnökét.

A legfejlettebb államok gazdasági-politikai berendezkedésében ma általában azt az alapelvet követik, hogy a monetáris politika alakítását kiveszik a kormányzat hatásköréből, és attól független szervhez, a jegybankhoz, illetve a jegybank szerepét ellátó intézményhez telepítik. Ezzel egyrészt azt kívánják elérni, hogy a kormány ne rendelkezzen alá hatalmi szóval a monetáris politikát egyéb gazdasági, és nem utolsósorban politikai érdekek érvényesülésének, másrészt dinamikus egyensúlyt igyekeznek létrehozni a gazdaságért általában felelős kormányzat, valamint a monetáris politikáért, és azon keresztül a gazdaságért szintúgy felelős intézmény – nálunk is a jegybank – között. A monetáris politika jelentőségét jól mutatják azok a kísérletek, hogy egy-egy országban a kormány megpróbálja hatalma alá vonni a függetlennek nyilvánított jegybank tevékenységét – erről szól a most már hosszú ideje húzódó konfliktus a lengyel kormány és a jegybank között –, és szintúgy

az, hogy az Európai Unió, a Világbank, a Nemzetközi Valuta Alap rendre kiállnak a jegybankok függetlenségének megóvása mellett, különösen, ha azt valahol fenyegeti a kormányzat.

Tarafás Imre a makrogazdasági pénzügyek kitűnő szakembere, aki mind az elmélet, mind a gyakorlat oldaláról jól ismeri a monetáris politika alakításának fő vonásait és problematikáját. Ebben a könyvben világos, jól követhető bevezetést ad a monetáris politika elméletébe, gazdasági szerepébe. Olyan ismereteket kínál, amelyekre mindenkinek szüksége van, aki meg akarja érteni, hogyan működik ma a gazdaság, és méginkább azoknak, akiknek bármi közük van a pénzhez – és kinek nincs? Kiemelést érdemel, hogy könyvének megértése nem igényel szakmai képzettséget, azt mindenki megérti, aki figyelmesen követi a magyarázatait.

Nehéz lenne tagadni, hogy modern korunkban a pénz működteti a világot, legalább is annak gazdasági folyamatait, és úgyszintén a társadalmi folyamatok nagy részét is. S ha bízunk is abban, hogy még ezekben sem a pénz az, aminek a hatalma mindig, mindenek felett áll, kétségtelen, hogy nélküle e folyamatok túlnyomó része nem működne, vagy nagyon is akadozna. A mai piacgazdaságban a pénz kapcsolatokat közvetít, általa működik az árucseré, tőkebefektetéseken épülnek szövetségek és birodalmak, jelentős részben tőkebefektetések alapozzák meg a terjeszkedések bázisát, és nagyrészt a tőke nemzetközi mozgásai és helyi hódításai vetik meg korunk egyik legnagyobb hatású, az egész világ-

rendet gyökeresen átformáló folyamatának, a globalizációnak az ágyát is. Ahhoz azonban, hogy a pénz betölthesse feladatait a gazdaságban és a társadalomban, jól működő pénzügyi közvetítő rendszerre van szükség, amely összekapcsolja azokat, akik szabad pénzeket kínálnak kölcsönbe, befektetésre, azokkal, akik külső finanszírozást keresnek, és amely létrehozza az ilyen források átadásának szükséges, bár önmagában még nem elégséges feltételét, a jövedelemtranszfert a pénz felhasználójától annak tulajdonosához. E közvetítő rendszer egyik alapvető és mással nem is pótolható részét adja a bankrendszer. Gazdasági szerepének jelentőségére nagyon is jellemző, hogy a nyolcvanas évek Magyarországon az ún. szocialista piacgazdaság létrehozásának egyik legnagyobb elvi és gyakorlati súlyú lépése a valódi bankrendszer helyreállításának a megkezdése volt. Amíg ez meg nem történt, a vállalatok valójában piacon kívüli megfontolások, alapvetően politikai döntések, valamint kapcsolatok szerint juthattak pénzhez mindannyiuk lényegében egyetlen bankjától, a Magyar Nemzeti Banktól – márpedig amelyik rendszerben a pénznek nincs minden szereplő számára valódi, piaci ára, ott a piaci viszonyokat legfeljebb csak imitálják. Hogy ez milyen gazdasági következményekkel járt, arra jellemző, hogy miután létrehozták a kereskedelmi bankokat és szétszították közöttük az MNB vállalati portfólióját, a korábbi szempontrendszer alapján adott hitelek jelentős része a kereskedelmi bankok követelményrendszerében bedőlt – tanú rá a kilencvenes évek bank- és adószolidaritási eljárásaira – kifizetett sokszáz milliárd Ft. közpénz.

Tarafás Imre közelről látta bankrendszerünk 1987–2000 kö-

zött végbement megújítását, szintúgy a monetáris politikát, és tevékeny szerepet játszott azok formálásában. A hajdani Állami Bankfelügyelet elnökeként küzdhetett meg az átmeneti korszaknak azzal a sajátos problémájával, amelyet az egyik igen látványosan felfelé törő, és mindig szem előtt lévő hazai bank rendbetétele jelentett, annak vélt vagy valós kapcsolódásaival a honi politikához. Így e „nagy idők” értő beavatottjaként beszél minderről. Amit itt leír, az jelentős segítséget ad ahhoz, hogy megérthessük, hogyan jött létre ismét a valódi bankrendszer Magyarországon, milyen erők és milyen problémák formálták azt, hogyan ment végbe a nagybankok privatizációja, és milyen képet mutatott a bankrendszer a privatizáció után. Könyvét a monetáris politika piacgazdaságban játszott szerepének rövid bemutatásával zárja.

Tanulságos, hasznos mű. Amit hiányolhatunk belőle, az az 1985 után létrehozott ún. innovációs kisbankok, hivatalos nevükön a fejlesztési célú szakosított pénzügyi szervezetek szerepének és sorsának a bemutatása. Ezek élete és halála szintén karakteres és tanulságos része bankrendszerünk legújabbkori történetének. Inkább csak leltárszerű felsorolással említve, ezek az alábbiak voltak:

Agrár Innovációs Társaság: az agráriumban megvalósuló innovációs fejlesztés finanszírozására az Állami Fejlesztési Bank (ÁFB) és a Földművelési Minisztérium hozta létre, majd kereskedelmi bankként folytatta a tevékenységét, és Agrobankként, más bankba történt beolvadással szűnt meg.

Építőipari Innovációs Bank: Alapítói az ÁFB és az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium. Ezt a kisbankot jórészt azért alapították fejlesztési célú szakosított

pénzügyi intézményként, mert kereskedelmi banki tevékenységre még nem lehetett engedélyt kapni. Tényleges tevékenysége így ez utóbbi irányba törekedett. Belőle alakult később a szomorú sorsú Ybl Bank.

INNOFINANCE Általános Innovációs Pénzügyi Intézet: a Magyar Nemzeti Bank valóban úttörő vállalkozásából, az MNB Innovációs Alapjából hozták létre, és ez valószínűleg ennek a kisbanknak a tevékenysége állt a legközelebb a vállalkozások kockázati tőke típusú finanszírozásához. Azonban sem a forrásai, sem a vele szemben akkor állított megtérülési követelmények nem feleltek meg ennek a tevékenységnek, ez komoly nehézségekbe döntötte. A bankot magánbefektetők vásárolták fel, más pályára állították, végül tönkrement.

Ipari Szövetkezeti Fejlesztési Társaság: az ÁFB és az Ipari Szövetkezetek Országos Szövetsége alapította, hogy finanszírozással segítse a szövetkezetek fejlesztési tevékenységeit. Később kereskedelmi bankká alakult. Iparbankház néven került felszámolásra.

Műszaki Fejlesztési Bank: az ÁFB és az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság hozta létre. Később INVESTBANK néven alakult kereskedelmi bankká, majd másik bankba történt beolvadással szűnt meg.

TECHNOVA: eseti szabályozásban kapott felhatalmazással az Ipari Minisztérium egymaga hozhatta létre innovációs fejlesztések finanszírozására és részben a műszaki fejlesztés minisztériumi forrásainak kezelésére. Később CORVINBANK néven alakult kereskedelmi bankká, majd másik bankba történt beolvadással szűnt meg.

Osman Péter